

Makale Gönderim Tarihi: 06.12.2025

Yayına Kabul Tarihi: 26.12.2025

Araştırma Makalesi

XVI. YÜZYILDA İNGİLTERE KRALİÇESİ ELİZABETH'E HEDİYE OLARAK SUNULAN TATAR KADIN KÖLE: ARU SULTAN

Gülşah Hasgüçmen*

ÖZ

Rönesans ile birlikte Avrupa'da keşif duygusu zirve yaptı. Başlangıçta İspanya akabinde ise Fransa ile rekabet halinde olan İngilizlerin hedefleri arasında Türkistan ve Çin de vardı. İngilizlerin bu yöndeki ilk teşebbüsleri Moskova Kumpanyası'nın kurulmasıyla başladı. İngiliz yünlü kumaşlarının doğuya, Rus ve Tatar kürkleriyle İran ipeklilerinin batıya seyahat ettiği bu çağda Anthony Jenkinson, Hazar Denizi havasisinde dolaşarak İngilizlerin menfaatleri için keşif seferleri düzenledi. İlk seyahatinde kendisi için üzücü olan husus Taşkent ve Kaşgar bölgesindeki savaşlar nedeniyle Çin'e giden yolun üç yıl boyunca kapalı olmasıydı. Bu durum genellikle Kaşgar'dan gelen emtia akışını kesmekle kalmıyor aynı zamanda Anthony Jenkinson'ın Doğu Türkistan'a karayoluyla ulaşma arayışını sürdürmesini de imkânsız kılıyordu. Hayal kırıklığına uğrayan İngiliz seyyah Astarhan'dan satın aldığı Aru Sultan isimli Tatar bir köleyi Kraliçe Elizabeth'e hediye olarak sundu. Muhtemelen 1558-1559 yıllarında Çin'e ulaşma hedeflerini gerçekleştirememesi üzerine, başarısızlığını örtmek ve kraliçeye mahcup olmamak için bu Tatar kadını ona armağan etmişti. Söz konusu kadın köle İngiliz sarayında egzotik bir hediye olarak görülmüş ve dönemin İngiliz modasını etkileyerek ilginç bir hayat sürmüştü.

Anahtar Kelimeler: Köle Ticareti, Moskova Kumpanyası, Tatarlar, İngiltere, Rusya.

A TATAR FEMALE SLAVE PRESENTED AS A GIFT TO QUEEN ELIZABETH OF ENGLAND IN THE 16TH CENTURY: AURA SOLTANA

ABSTRACT

With the Renaissance, the spirit of discovery reached its peak in Europe. Initially competing with Spain and later with France, the English also had Turkestan and China among their targets. The first attempts of the British in this direction began with the establishment of the Muscovy Company. During this era, when British woolen fabrics travelled eastward and Russian and Tatar furs and Iranian silks travelled westward, Anthony Jenkinson organised expeditions in the Caspian Sea region to explore opportunities for British interests. The most distressing aspect of his first journey was that the route to China had been closed

* Dr., glshsgcmn@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2168-5446.

for three years due to the wars in the Tashkent and Kashgar regions. This situation not only cut off the flow of goods from Kashgar, but also made it impossible for Anthony Jenkinson to continue his quest to reach East Turkestan by land. The disappointed English traveller presented a Tatar slave named Aura Soltana, whom he had purchased in Astrakhan, as a gift to Queen Elizabeth. He likely gifted this Tatar woman to the queen after failing to reach China in 1558-1559, to cover up his failure and avoid embarrassing her. The woman in question was regarded as an exotic gift in the English court and led an interesting life, influencing the fashion of the time.

Key Words: Slave Trade, Muscovy Company, Tatars, England, Russia.

Giriş

1485 ilâ 1603 yılları arasında hüküm süren Tudor Hanedanı zamanında İngiltere'de birçok ticarî şirket kuruldu ve Doğu'ya yapılan seyahatleri finanse etmek için bunlara kraliyet beratları verildi. 1555 yılında Moskova Kumpanyası (Muscovy Company), 1592 yılında Levant Kumpanyası (Levant Company) ve 1600 yılında Doğu Hindistan Kumpanyası (East India Company) faaliyetlerine başladı. Bu şirketler Doğu ülkeleriyle ticareti teşvik etmek için krallığın onayıyla tüccarlar ve diplomatik temsilciler gönderdiler. Maceraperest ruhlu bu müteşebbisler hem kazançlı iş fırsatları elde etmek umuduyla seyahat ediyorlar hem de Doğu'dan İngiltere'ye egzotik ürünler getiriyorlardı. Özellikle ipek ve diğer pahalı kumaşlar revaçtaydı. Getirilen mallar arasında egzotik evcil hayvanlar ve köleler de vardı. Örneğin Moskova Kumpanyası'nın yetkin temsilcisi Anthony Jenkinson'ın Türkistan'dan satın aldığı köle de bunlardan biriydi ki Aru Sultan isimli bu kadın Kraliçe Elizabeth'e hediye olarak sunulmuştu.

Konunun daha iyi anlaşılması için öncelikle Moskova Kumpanyası'nın kuruluşu hakkında kısaca bilgi vermek yerinde olacaktır. XVI. yüzyılın ortalarında İngilizler İspanyol ve Portekizli tüccarlarla rekabet edebilmek için Doğu memleketleriyle ticaret yapmanın yollarını aradılar. Macellan gibi yeni yerler keşfetmek İngilizler için büyük önem taşıyordu. 1553 yılında Çin ve Hindistan'a kuzeydoğudan bir geçit bulmak üzere üç gemi İngiltere'den hareket etti. Ancak bunlardan sadece İngiliz sefir Richard Chancellor tarafından idare edilen bir gemi tesadüfen Dvina Irmağı'na ulaştı. Bu sayede ilk kez İngiliz-Rus ticarî münasebetleri başladı. 26 Şubat 1555 tarihinde Kraliçe I. Mary ve eşi Kral II. Philip'in onayıyla Londra'da bazı tüccarlar kuzeydoğu ve kuzeybatı yönünde bilinmeyen ülkeleri keşfetmeyi amaçlayan bir şirket kurdular. Rus Çarı IV. İvan aynı yıl İngiliz tüccarlar tarafından tesis edilen bu şirkete bazı imtiyazlar verdi. Zaman içerisinde sık sık ismini değiştiren şirket daha önce elde ettiği ayrıcalıkları tamamen koruyamasa da artık Moskova Kumpanyası adıyla anılıyordu¹.

Richard Chancellor'dan sonra Moskova Kumpanyası'nın en önemli simalarından biri hiç şüphesiz yok ki Anthony Jenkinson idi. 8 Ekim 1529 tarihinde doğan bu elçi, tacir ve seyyahın hayatı hakkında çok az şey bilinmektedir. Ancak zengin bir ailenin çocuğu

¹ Yuriy Vasilyeviç Tolstoy, *Perviy Sorok Let Snoşeniya Rossii s Angliye, 1553-1593* (St. Petersburg: Tip. i Hromolit A. Tranşelya, 1875), 6; Thomas Stuart Willan, "The Russia Company and Narva, 1558-1581", *The Slavonic and East European Review*, Vol. 31, No. 77 (1953): 405-406.

olduğu malumdur. Görev yaptığı zaman içerisinde dört kez Moskova'ya giden İngiliz elçi uzun süre resmi görevle Rusya'da bulunmuştur. Moskova Kumpanyası'nın isteği doğrultusunda Rusya hakkında bir rapor dahi hazırlamıştır. Söz konusu vesika 1589 yılında Richard Hakluyt² tarafından *The Principal Navigations, Voyages, Traffiques and Discoveries of the English Nation* adlı eserde yayınlanmıştır³.

Anthony Jenkinson ilk olarak 12 Mayıs 1557 tarihinde iyi donanımlı dört gemiyle birlikte bir tesadüf sonucu Richard Chancellor'ın açtığı yoldan Rusya'ya gönderildi. Asıl amacı İngilizlerin İran ve Türkistan ile ticaretini geliştirmektir. Hâl böyle iken, 23 Nisan 1558 tarihinde Çar IV. İvan'dan aldığı tavsiye mektuplarıyla yola çıktı. Yanında ise Robert Johnson ile Çağatay Türkçesi ve Rusça bilen Richard Johnson vardı⁴. İtil Irmağı'ndan Kazan'a uzanan güzergâhı takip ettikten sonra Çin'e ulaşmayı amaçlıyordu. On beş gün boyunca Kazan'da kaldı. Tatarların hanlık payitahtı olan bu şehri ziyaret eden ilk İngiliz oldu. Kazan Hanlığı'nın 1552 yılında Ruslar tarafından istila edilmesi sonucunda şehrin ahşap surları yıkılmış ve yenisi taştan yapılmıştı. Bu surların ve şehrin görüntüsü İngiliz seyyahı epey etkilemişti. Buradan Astarhan'a geçip daha sonra Hazar Denizi'ni takip ederek güneydoğu istikametine doğru ilerledi ve Nogay Orda'ya ulaştı. Kazan ve Astarhan kısa süre önce düşmesine rağmen bu yol hâlâ Tatarların kontrolündeydi ve İngilizler için oldukça tehlikeliydi. Tesadüf ettiği Türkistanlı tüccarlarla birlikte Buhara'ya gitmeyi başardıysa da savaş nedeniyle daha öteye geçemedi⁵.

Buhara'da üç buçuk ay kalan Anthony Jenkinson buradaki koşulların ticaret için elverişli olmadığını anladı. Her yıl çok sayıda tüccar Hindistan, İran, Rusya ve daha başka diyarlardan Buhara'ya seyahat ediyordu. Ona göre; buradaki tüccarlar dilenci ve yoksuldu ve getirdikleri mallar azdı. Bunları elden çıkarmaları iki ya da üç yıl sürüyordu. Bu nedenle burada ticaret yapmanın bir anlamı yoktu. Gerçekten de İngiliz kumaşları için Buhara'nın umut vadeden bir pazar olmadığı açıktı. Çünkü Fars tüccarlar Halep'ten veya Türk

² 1553 yılında doğan Richard Hakluyt dört ya da beş yaşındayken babasının ölmesiyle kendiyile aynı adı taşıyan kuzeni tarafından büyütülmüştü. Yaşlı Richard Hakluyt meraklı biriydi ve yakın çevresinde kültürlü ahabları vardı. Anvers ve Londra arasında mekik dokuyan bu zât kartograf Abraham Ortelius (1527-1598) gibi isimlerle bir aradaydı. İngiliz arkadaşları arasında 1553 yılından itibaren Moskova Kumpanyası'nın seferlerine danışmanlık yapan ve Britanya İmparatorluğu'nun kurulmasının tutkulu savunucusu olan ünlü matematikçi ve simyacı John Dee (1527-1608?) de vardı. Böyle bir muhitte yetişen küçük Richard Hakluyt Oxford'daki Christ Kilisesi'nde eğitim gördü. 1583 ilâ 1588 yılları arasında Fransız sarayındaki İngiliz büyükelçisi Sir Edward Stafford'un (1552-1605) sekreteri oldu ve papazlık da yaptı. 1587 yılında *The Principal Navigations* adlı eser üzerine çalışmalarına başladı ve iki yıl sonra yayınladı. Zikredilen eseri 1598 ile 1600 yılları arasında genişletti ve üç cilt olarak yayınladı. Bu eserin değerini en iyi anlatan cümle hiç kuşku yok ki Samuel Purchas'a (1577-1626) aittir: "Coğrafya gibi fevkalâde ihmal edilen bir bilim dalı olmaksızın tarih mefluctur, yarı ölüdür". Ayrıca dünyadaki pek çok seyahatnameyi İngilizceye tercüme ederek yayınlayan *Hakluyt Society* 1846 yılında kuruldu ve Richard Hakluyt'un adını aldı. Bkz. Eva Germaine Rimington Taylor, "Richard Hakluyt", *The Geographical Journal*, Vol. 109, No. 4/6 (1947): 165-171.

³ Kurosh Meshkat, "The Journey of Master Anthony Jenkinson to Persia (1562)" (Doktora Tezi, The University of Oslo, 2005), 17; Kit Mayers, *The First English Explorer: The Life of Anthony Jenkinson (1529-1611) and His Adventures on Route to the Orient* (UK: Matador, 2016), 20-22.

⁴ Dinçer Koç, "XVI. XIX. Yüzyıllarda Buhara Hanlığı'na Gelen Rus Diplomat ve Askerleri", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, C. 115, S. 227 (2017): 63.

⁵ *Early Voyages and Travels to Russia and Persia by Anthony Jenkinson and Other Englishmen*, Vol. 1, Edt. E. Delmar Morgan, C. H. Coote (New York: The Hakluyt Society, 1886), 21-22; Earnest Vaughn, "English Trading Expeditions Into Asia Under the Authority of the Muscovy Company (1557-1581)", *Studies in the History of English Commerce in the Tudor Period* (New York: University of Pennsylvania D. Appleton and Company, 1912), 139; Scott Levi, "The Indian Merchant Diaspora in Early Modern Central Asia and Iran", *Iranian Studies*, Vol. 32, No. 4 (1999): 486.

tüccarlar aracılığıyla başka yerlerden temin ettikleri çeşitli kumaş türlerini bizzat Buhara'ya getiriyorlardı. Hindistan'dan gelen tacirler ise mallarını Anthony Jenkinson'ın *kersey*⁶ kumaşlarıyla takas etmek istemiyorlardı. Ayrıca Buhara'ya altın, gümüş, değerli taşlar ve baharat gelmediğini de görmüştü. Bu dönemde zikredilen malların ticareti artık deniz yoluyla yapıyordu ve pazarlar Portekizlilerin kontrolü altındaydı⁷.

Anthony Jenkinson, Türkistan'a yaptığı yolculuk sırasında IV. İvan'ın katliamlarına da tanıklık etti. Rus çarının İtil boyunu zapt ettikten sonra bölgedeki içler acısı durumu bizzat gördü. Kıtık ve veba salgını nedeniyle Astarhan şehri perişan haldeydi. Burada Nogaylara ait cesetler sokaklara saçılmıştı. Hayatta kalanların çoğu ise köle durumuna düşmüştü. İngiliz seyyah bir somun ekmek ya da altı *pennie* karşılığında köleler satıldığını belirtmiştir⁸. Mamafih bu tür canlı mallardan ziyade erzağa ihtiyaç duyulduğu bilinmekteydi. Hâl böyle iken, *Aru Sultan* (Aru Soltana=Ару Султан)⁹ isimli genç bir Tatar kadını satın aldı ve İngiltere'ye döndüğünde hediye olarak kraliçeye sundu¹⁰.

1560 yılında güz aylarının sonlarında Londra'ya dönen Anthony Jenkinson'ın kraliçeye sunduğu Aru Sultan, Moskova Kumpanyası'nın kayıtlarına girmiştir. O, Buhara dönüşünde Vologda'da ikamet eden ve Moskova Kumpanyası'nın başka bir temsilcisi olan Henry Lane'e¹¹ yazdığı bir mektupta bu kızdan kısaca şöyle bahsetmektedir: "...size

⁶ Adını XIII. yüzyılda ilk kez üretildiği yer olan Suffolk bölgesindeki *Kersey* köyünden alan bu kumaş İngiltere'nin önemli bir tekstil ürünüdür. Rusça kaynaklardaki adı *Karazeya*'dır. Bu yünlü kumaş sıcak tuttuğu için özellikle dış giyimde kullanılmaktaydı. Bkz. Oleksandr Volodimiroviç Krupka, "Karaziya", *Entsiklopediya İstorii Ukraini*, Tom 4 (Kiev: Naukova Dumka, 2007), 102. İran pazarı için önerilen mallar Rusya'ya yönelik olanlarla aynı değildi. Moskova Kumpanyası Rusya'ya altın, inci ve safir işlemeli kumaşlar gönderdi. Bunlar Moskova'da satılmasa bile değerli oldukları için İran'a götürülmeyecekti. İran ticareti için dört yüz top *kersey* hazırlanmıştı fakat gerek İran gerekse komşu ülkelerdeki pazarların durumu henüz belirsizdi. Bkz. Earnest Vaughn, a.g.m., 145-146.

⁷ Earnest Vaughn, a.g.m., 137-139.

⁸ Deşt-i Kıpçak'ta köle ticareti son derece yaygındı. Nitekim aşağı yukarı bir asır sonra Evliya Çelebi'nin Kırım'a dair verdiği şu bilgiler de ilginçtir: "At bir kuruşa ve bıkır-i nâ-şüküfte (kız oğlan kız) beş kuruşa ve bir mahbûb gılmân (güzel bir delikanlı) altı kuruşa bey' ü şîrâ olundu (satılıp alındı)". Bkz. Evliya Çelebi, *Seyahatname (Gördüklerim)*, Haz. Nijat Özön- Mustafa Nihat Özön (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2005), 50-51.

⁹ *Aru* ve *Arı* kelimelerinin anlamı aynıdır. Birincisi Kıpçak ikincisi Oğuz Türkçesinde kullanılır. Bkz. *Turkish and English Lexicon*, Edt. Sir James W. Redhouse (İstanbul: Çağrı Yayınları, 2001), 74-75. "Güzel, temiz, saf ve pak" mânâsına gelmektedir. Örneğin Kazak Türkçesinde *Aru* sözcüğü "güzel kadın" (a beautiful woman) anlamındadır. Bkz. Boris N. Shnitnikov, *Kazakh-English Dictionary* (Londra-Lahey-Paris: Mouton & Co., 1966), 26. Kazan-Tatar Türkçesinde *Aruv* biçiminde görülen kelime de "güzel, iyi temiz ve pak" mânâsındadır. Bkz. Mustafa Öner, *Kazan-Tatar Türkçesi Sözlüğü* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2025), 42.

¹⁰ *Early Voyages and Travels to Russia and Persia by Anthony Jenkinson and Other Englishmen*, XV. Bu kısmın Rusça tercümesi için bkz. *Angliyskiye Putešestvenniki v Moskovskom Gosudarstve v XVI Veke* (Ryazan: Tipografiya Nauka, 2007), 207. İnsanlar hediye ve haraç olarak sadece Rusya ve Türkistan'da değil Çin'de de yaygın olarak kullanılırdı. Örneğin 822 yılında Uygurlar dört Karluk Türkünü hediye olarak Çin imparatoruna göndermişlerdi. Yine aynı dönemde bazı Tibetli kızlar da Çin sarayına armağan edilmişti. Bu tür hediyeler eski ve orta çağlardan beri pek çok yerde görülmekteydi. Bkz. Edward Hetzel Schafer, *Semerkand'ın Altın Şeftalileri*, Çev. Serkan Acar (İstanbul: Selenge Yayınları, 2020), 93-94.

¹¹ 1557 yılında Moskova Kumpanyası'nın üçüncü temsilcisi olarak atanan bu zat aynı yıl Richard Chancellor'ın Rusya'ya yaptığı ikinci seyahat sırasında onun yanındaydı. İngiliz tüccarlara ilk imtiyazların verilmesini sağlayan görüşmelere ve müzakerelere katıldı. Başarılı bir tüccar olan Henry Lane, Rusya ile yapılan ticarî faaliyetlerle ilgili muhtelif yazılar kaleme aldı. Başlangıçta Holmogor'daki şirketin temsilcisiydi. Daha sonra ise Moskova'da aynı görevi üstlendi ve 1560 yılında Rusya'dan ayrıldı. Bu İngiliz tüccar iyi derecede Rusça öğrenmişti filhakika tercümanlık da yapıyordu. Bkz. *Early Voyages and Travels to Russia and Persia by Anthony Jenkinson and Other Englishmen*, 107; Aleksandr Feliksoviç Meyendorff, "Anglo-Russian Trade in the 16th Century", *The Slavonic and East European Review*, Vol. 25, No. 64 (1946): 113-114.

fahişem (wench)¹² Aru Sultan için en kalbî şükranlarımı sunuyor ve sizi, kalbinizin arzusuyla size sağlık gönderen Tanrı'nın vâsiliğine emanet ediyorum". Bu mektup 18 Eylül 1559 tarihinde Moskova'da yazılmış ve tam kırk yıl sonra, 1599 yılında, Richard Hakluyt'un yukarıda adını andığımız *The Principal Navigations, Voyages, Traffiques and Discoveries of the English Nation* adlı kitabının ikinci baskısında neşredilmiştir¹³.

Anthony Jenkinson'ın Henry Lane'e yazdığı mektupta kadın ticaretinin son derece olağan olduğu anlaşılmaktadır. Richard Hakluyt'un bu mektuba düştüğü derkenar ise konuya açıklık getirmektedir: "Bahse konu kadın daha sonra [Anthony Jenkinson'ın] kraliçeye verdiği genç bir Tatar köleydi"¹⁴. Görüldüğü üzere, bu kayıt onun İtil boyundan Rusya yoluyla Londra'ya getirilmiş bir köle olduğunun en açık delilidir.

Bazı araştırmacılar bu Tatar kızın Anthony Jenkinson tarafından satın alınmasını şefkatli bir davranış olarak yorumlamaktadırlar. Çünkü Çar IV. İvan'ın Nogayların topraklarını istila etmesiyle birlikte binlerce kişi ya öldürülmüş ya da köleleştirilmişti. Bu yüzden seyyahın tanık olduğu acı manzaralardan derinden etkilendiği düşünülebilir. Fakat aşağılayıcı ve cinsel çağrışımlar taşıyan *wench* yani *fahişe* kelimesini kullanması onun çok da iyi niyetli olmadığına işaret etmektedir¹⁵.

Aru Sultan'ın İngiltere'ye hangi koşullarda ulaştığı kesin olarak bilinmemektedir. Bu tür yolculukların bazı tehlikeler içerdiği malumdur. Örneğin 1556 yılında İngiltere'ye giden ilk Rus elçisi Osip Gregoryeviç Nepeya yolculuğu esnasında Londra'ya ulaşamadan kaybolmuştu. Onun seyahat ettiği gemi bir fırtınadan dolayı İskoçya'nın doğu kıyılarına sürüklenmiş, burada yağmalanmış ve bu olaydan ancak iki hafta sonra Londra'ya ulaşabilmişti¹⁶.

Aru Sultan İngiltere'ye ulaştıktan sonra muhtemelen sarayın ihtişamına dâhil oldu. Doğu dünyasının üç büyük Müslüman-Türk imparatorluğu olan Osmanlı, Safevî ve Babürlü saraylarında gayr-ı müslim kadınlar sultan için bir erkek çocuk doğurduklarında ve daha da önemlisi bu çocuk istikbalde hükümdar olduğunda annelerinin konumlarını yükseltiyor ve valide sultan unvanını alıyorlardı. Söz konusu Tatar kızın İngiltere sarayında sultan olarak anılması besbelli ki tedricen prestij kazandığının açık bir deliliydi. Buna karşın aynı unvan haremle birlikte aşırı cinsellik, entrika ve şiddetin mekânı olarak fetiş haline getirilen oryantalist söylemi de akla getirmektedir¹⁷.

Bu Tatar kölenin İngiltere kraliçesi tarafından sevildiği ve vaftiz edilerek *Ipolita* adını aldığı bilinmektedir. 1561 ilâ 1569 yılları arasında kraliçenin sarayında yaşadığına dair

¹² Eski İngilizcede bu terim hem çocuk hem de köle anlamına geliyordu. Orta Çağ İngilizcesinde ise yalnızca kadınları ve kızları kapsayacak şekilde anlamı daraltılmış, aslında düşük statüdeki hemen hemen tüm kadınları imlemiştir. Hizmetçi ya da "kırsaldan gelen veya işçi sınıfından bir kadın", "şehvet düşkün kadını ve metres" anlamlarına da gelirdi. Bkz. Bernadette Andrea, "Elizabeth I and Persian Exchanges", *The Foreign Relations of Elizabeth I*, Edt. Charles Beem (New York: Palgrave Macmillan, 2011), 196, n. 99.

¹³ Bu mektubun tamamı ve Türkçe tercümesi makalenin sonundaki "Ek" kısmında sunulmuştur.

¹⁴ Richard Hakluyt, *The Principal Navigations, Voyages, Traffiques and Discoveries of the English Nation*, Vol. 1 (Londra: George Bishop, Ralph Newberie and Robert Barker, 1599), 305.

¹⁵ Bernadette Andrea, "Elizabeth I and Persian Exchanges", 182.

¹⁶ Richard Hakluyt, *a.g.e.*, 297.

¹⁷ Bernadette Andrea, "Elizabeth I and Persian Exchanges", 183.

güçlü kanıtlar vardır. Örneğin Bernadette Andrea, Ipolita ile Aru Sultan'ı aynı kişi olarak tanımlamaktadır. Kölelere hem geçmişlerini silmek hem de sahiplerinin statüsünü yükseltmek için imparatorluk sarayında yeni isimler verilirdi. *Soltana*, sultan sözcüğünün İngilizce varyantı iken *Ipolita*¹⁸ veya *Hippolyte*¹⁹ ise Grek mitolojisindeki ünlü Amazonların kraliçesiydi²⁰.

1562 yılında Ipolita'ya oyuncak bir bebek hediye edildiği kayıtlara geçmiştir. Bundan dolayı bazı tarihçiler onun yaşını sorgulamıştır. Ayrıca Ipolita'nın saray soytarısı olup olmadığı da araştırılmıştır. Hâl böyle iken, bu kız Kraliçe Elizabeth'in sarayında "sevilen bir kadın" olarak tanımlanmış ve maddi açıdan rahat bir hayat sürmüştür. Tatar Ipolita'nın değerli kumaşlardan dikilmiş kıyafetler giydiği kaynaklara yansımıştır²¹. Pahalı kıyafetlerin yanı sıra 1562 yılında kendisine on iki çift deri ayakkabı, iki çift yumuşak ve ince dokulu İspanyol derisinden yapılmış ayakkabı, bir çift deri sandalet ve bir çift kadife ayakkabı ile bir çift de kadife sandalet verilmiştir. Buna karşın aynı dönemde kraliçenin ayakkabılarının tamamı kadifeden yapılmıştı. Bu tarihe kadar sadece kadife ayakkabı giyen Kraliçe Elizabeth, Ipolita'nın ayağında gördükten sonra 1564 yılında bir çift deri ayakkabıyı denemeye cesaret etmişti. Kendisi için 1565 yılında üç çift ve 1569 yılında ise iki çift daha sipariş vermişti. Bu suretle İngiltere kraliçesi bu Tatar kıza özenerek onun giydiği deri ayakkabıları kullanmaya başlamıştı²².

Bu moda algısı, zikredilen dönemde dünya sisteminde yaşanan değişikliğin bir sonucuydu. Bundan başka bazı tarihçiler onun Şark âleminde köle olarak ömrünü sürdürmesi yerine İngiltere sarayına gidip orada lüks bir hayat yaşamasının çok iyi bir şey olduğunu ifade etmektedirler. Bernadette Andrea'ya göre; Ipolita'nın İngiltere'ye

¹⁸ İngiliz sarayında Aru Sultan'a Ipolita ismi verilmesinden neredeyse bir asır önce İtalya'da aynı isimle anılan soylu bir kadın vardı ve Rönesans döneminde önemli bir figür olmuştu. Napoli doğumlu bu İtalyan soylusunun adı Ippolita Maria Sforza (1445-1488) idi. Milano Dükü I. Francesco Sforza'nın kızıydı. İyi bir eğitim almış olan bu kadın çok sayıda Latince ve Grekçe kitaba sahipti. I. Ferdinand'ın oğlu ve daha sonra Napoli Dükü II. Alfonso olarak hüküm süren Calabria Dükü'nün ilk karısıydı. Sanat ve edebiyatı destekleyen bu kadın hayatı boyunca Milano ve Napoli arasında arabulucu rolünü üstlenmiş ve bu iki şehir devletinin kültür alışverişini teşvik etmesiyle şöhret kazanmıştı. Bkz. Raf Van Rooy, "Ippolita Maria Sforza, Student and Patron of Greek in Milan", *Renaissance Quarterly*, Vol. 76, No. 3 (2023): 851-852. Besbelli ki, Rönesans'ın etkisinin tüm Avrupa'ya yayılmasıyla birlikte bu isim de romantik bir şekilde İngiltere sarayına taşınmıştı.

¹⁹ Grekçeden gelen *Ippolita* ismi *Hippolyte* kelimesinden türemiştir. Ippolita; "atları dizginlerinden çözen" (she who unbridles horses) veya "atları serbest bırakan" (freer of horses) anlamına gelmektedir. *Hippos* (horse=at) ve *lyein* (to loosen, unbind=çözmek, serbest bırakmak) kelimelerinin birleşiminden oluşmuştur. Orijinal Grekçe varyantı *Ἰππόλυτος* (=Hippólutos)'tur. Bkz. Henry George Liddell, Robert Scott, *A Greek-English Lexicon* (Oxford: Clarendon Press, 1996), 707. Bundan başka, yukarıda da ifade edildiği gibi söz konusu isim Grek mitolojisinde Amazonların kraliçesi olarak geçmektedir. Babası Ares'tir ve onun hediye ettiği kuşağıyla ünlüdür. Gücü, bağımsızlığı ve doğayla bağlantıyı temsil eder. Bkz. Azra Erhat, *Mitoloji Sözlüğü* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1996), 144.

²⁰ Bernadette Andrea, "The Tartar Girl, the Persian Princess, and Early Modern English Women's Authorship from Elizabeth I to Mary Wroth", *Women Writing Back/Writing Women Back: Transnational Perspectives from the Late Middle Ages to the Dawn of the Modern Era*, Vol. 16, Edt. Anke Gilleir, Alicia C. Montoya, Suzan van Dijk (Leiden: Brill, 2010), 265.

²¹ Janet Arnold, *Queen Elizabeth's Wardrobe Unlock'd* (London and New York: Routledge, 1988), 127.

²² A.g.e., 316; Bernadette Andrea, "Elizabeth I and Persian Exchanges", 185; Jerry Brotton, *Sultan ve Kraliçe: Elizabeth'in İslam Dünyasıyla İlişkilerinin Anlatılmamış Hikâyesi*, Çev. Ali Karatay (İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2022), 70-71.

gelmesinden onlarca yıl sonra İngiliz edebiyatının duayen ismi William Shakespeare'in (1564-1616) oyunlarında Tatar temasını işlemesinde dahi bu kızın etkisi vardı²³.

Sonuç olarak, zikredilen Tatar köle hakkında kaynaklarımız kısıtlı olsa da bu egzotik kadının Moskova Kumpanyası'nın temsilcisi olan Anthony Jenkinson tarafından İngiltere'ye götürölerek Elizabeth'e hediye edildiği kesindir. Nitekim Aru Sultan, Tudor Hanedanı zamanında İngiltere sarayına giren ilk Müslüman kadın olarak kayıtlara geçmiştir²⁴. İsmi değiştirilen ve İngiltere'de ilgi gördüğü anlaşılan bu Tatar kadının mukadderatı belirsizdir. Ancak onun Londra'da saray muhitinde yaşamasıyla birlikte zaten ticaret vesilesiyle İngiltere'de İslam dünyasına karşı artmış olan alaka daha da yüksek bir seviyeye ulaşmıştır. Kendine has davranışları ve Avrasya bozkırlarından getirdiği gelenekleri sayesinde adeta ilgi odağına dönüşmüş, İngiltere kraliçesi de dâhil olmak üzere giysileri ve ayakkabılarıyla saray kadınlarını etkilemiştir. Özellikle saray çevresinde daha önce kullanılmayan İspanyol deri ayakkabıları giyme modasını Aru Sultan başlatmıştır. Kraliçe Elizabeth'in günümüze ulaşan portreleri üzerinde yapılan tarihî ve sanatsal incelemeler sonucunda onun Doğu'dan gelen kumaşları sıklıkla kullandığı ve İran ipeğinden dikilen kıyafetler giydiği tespit edilmiştir. Aru Sultan'ın Londra'ya götürölmesi bir taraftan XVI. yüzyılda büyük bir imparatorluğun temellerini atmak üzere olan İngilizlerin egzotik mallara ve insanlara duyduğu derin ilgiyi gösterirken öte yandan köle ticaretinin acımasızlığını ve kadınların emtia olarak kullanıldığını gözler önüne sermektedir.

²³ Bernadette Andrea, "Islamic Communities", *The Oxford Handbook of Early Modern English Literature and Religion*, Edt. Andrew Hiscock, Helen Wilcox (Oxford: Oxford University Press, 2017), 515. Shakespeare'in Tatar terimini kullandığı eserlerden biri için bkz. William Shakespeare, *Bir Yaz Gecesi Rüyası*, Çev. Bülent Bozkurt (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1998), 75, (III. Perde, II. Sahne).

²⁴ Jerry Brotton, *a.g.e.*, 62; *Early Voyages and Travels to Russia and Persia by Anthony Jenkinson and Other Englishmen*, XV, 109; Bernadette Andrea, *The Lives of Girls and Women from the Islamic Word in Early Modern British Literature and Culture* (Toronto: University of Toronto Press, 2017), 62.

KAYNAKÇA

- Andrea, Bernadette, "The Tartar Girl, the Persian Princess, and Early Modern English Women's Authorship from Elizabeth I to Mary Wroth", *Women Writing Back/Writing Women Back: Transnational Perspectives from the Late Middle Ages to the Dawn of the Modern Era*, Vol. 16, Edt. Anke Gilleir, Alicia C. Montoya, Suzan van Dijk, Leiden: Brill, 2010, 255-281.
- Andrea, Bernadette, "Elizabeth I and Persian Exchanges", *The Foreign Relations of Elizabeth I*, Edt. Charles Beem, New York: Palgrave Macmillan, 2011, 169-199.
- Andrea, Bernadette, "Islamic Communities", *The Oxford Handbook of Early Modern English Literature and Religion*, Edt. Andrew Hiscock, Helen Wilcox, Oxford: Oxford University Press, 2017, 511-525.
- Andrea, Bernadette, *The Lives of Girls and Women from the Islamic Word in Early Modern British Literature and Culture*, Toronto: University of Toronto Press, 2017.
- Angliyskiye Puteşestvenniki v Moskovskom Gosudarstve v XVI Veke, Ryazan: Tipografiya Nauka, 2007.
- Arnold, Janet, *Queen Elizabeth's Wardrobe Unlock'd*, London and New York: Routledge, 1988.
- Brotton, Jerry, *Sultan ve Kraliçe: Elizabeth'in İslam Dünyasıyla İlişkilerinin Anlatılmamış Hikâyesi*, Çev. Ali Karatay, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2022.
- Early Voyages and Travels to Russia and Persia by Anthony Jenkinson and Other Englishmen*, Vol. 1, Edt. E. Delmar Morgan, C. H. Coote, New York: The Hakluyt Society, 1886.
- Edward Hetzel Schafer, *Semerka'd'ın Altın Şeftalileri*, Çev. Serkan Acar, İstanbul: Selenge Yayınları, 2020.
- Erhat, Azra, *Mitoloji Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1996.
- Evliya Çelebi, *Seyahatname (Gördüklerim)*, Haz. Nijat Özön-Mustafa Nihat Özön, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2005.
- Koç, Dinçer, "XVI. XIX. Yüzyıllarda Buhara Hanlığı'na Gelen Rus Diplomat ve Askerleri", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, C. 115, S. 227 (2017): 61-90.
- Krupka, Oleksandr Volodimiroviç, "Karaziya", *Entsiklopediya İstorii Ukraini*, Tom 4, Kiev: Naukova Dumka, 2007.
- Levi, Scott, "The Indian Merchant Diaspora in Early Modern Central Asia and Iran", *Iranian Studies*, Vol. 32, No. 4 (1999): 483-512.

- Liddell, Henry George–Scott, Robert, *A Greek-English Lexicon*, Oxford: Clarendon Press, 1996.
- Mayers, Kit, *The First English Explorer: The Life of Anthony Jenkinson (1529-1611) and His Adventures on Route to the Orient*, UK: Matador, 2016.
- Meshkat, Kurosh, “The Journey of Master Anthony Jenkinson to Persia (1562)”, Doktora Tezi, The University of Oslo, 2005.
- Meyendorff, Aleksandr Feliksoviç, F., “Anglo-Russian Trade in the 16th Century”, *The Slavonic and East European Review*, Vol. 25, No. 64 (1946): 109-121.
- Öner, Mustafa, *Kazan-Tatar Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2025.
- Richard Hakluyt, *The Principal Navigations Voyages Traffiques and Discoveries of the English Nation*, Vol. 1, Londra: George Bishop, Ralph Newberie and Robert Barker, 1599.
- Rooy, Raf Van, “Ippolita Maria Sforza, Student and Patron of Greek in Milan”, *Renaissance Quarterly*, Vol. 76, No. 3 (2023): 848-892.
- Shakespeare, William, *Bir Yaz Gecesi Rüyası*, Çev. Bülent Bozkurt, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1998.
- Shnitnikov, Boris N., *Kazakh-English Dictionary*, Londra-Lahey-Paris: Mouton & Co., 1966.
- Taylor, Eva Germaine Rimington, “Richard Hakluyt”, *The Geographical Journal*, Vol. 109, No. 4/6 (1947): 165-171.
- Tolstoy, Yuriy Vasilyeviç, *Pervıye Sorok Let Snoşeniya Rossii s Angliey, 1553-1593*, St. Petersburg: Tip. i Hromolit A. Tranşelya, 1875.
- Turkish and English Lexicon*, Edt. Sir James W. Redhouse, İstanbul: Çağrı Yayınları, 2001.
- Vaughn, Earnest, “English Trading Expeditions Into Asia Under the Authority of the Muscovy Company (1557-1581)”, *Studies in the History of English Commerce in the Tudor Period*, New York: University of Pennsylvania D. Appleton and Company, 1912, 127-214.
- Willan, Thomas Stuart, “The Russia Company and Narva, 1558-1581”, *The Slavonic and East European Review*, Vol. 31, No. 77 (1953): 405-419.

EK:

Anthony Jenkinson'ın Henry Lane'e 18 Eylül 1559 Tarihinde Yazdığı Mektup

Saygıdeğer Sir, en kalbî duygularıyla bütün işlerinizde refah getiren başarı ve mutluluk elde etmenizi Tanrı'dan niyaz ederim. Bu ayın dördüncü gününde, Tanrı'ya şükürler olsun ki, Richard Johnson ve Robert Johnson ile birlikte sağ salim yerimize ulaştığımızı bildirmekten memnuniyet duyarım. Buhara'ya kadar gittik ve Çin topraklarına doğru yolculuğumuza devam ettik ancak bu vahşi ve acımasız ülkelerde bitip tükenmek bilmeyen savaşlar nedeniyle bulunduğumuz yerden daha ileriye gitmek mümkün olmadı; kaldı ki son üç yıldır Buhara'dan bu yöne giden hiçbir kervan görülmemiştir. Yolculuğumuz son derece sefil ve tehlikeli geçse de kayıplar, masraflar ve harcamalar başını alıp gitse de kalemim bunları yazamasa da yine de Hazar Denizi'nin keşfi konusunda, bu denize bitişik topraklarda ve ülkelerde yapılacak ticaretle, saygıdeğer şirketlerin beklentilerini karşılayabileceğiz ve bu ülkelerin mallarını ve ürünlerini asıl Kumpanya'nın kârını karşılayacak şekle getireceğiz. Küçük bir miktarın satışından elde edilecek kâr kadar çok miktarda *kersey* ve diğer malların satışının devam etmesini diliyoruz çünkü ancak o zaman bu ticaretin sürdürülmeye değer olacağına inanıyoruz (bütün talihsizlikler gibi bu yolculukta başımıza gelen talihsizlikleri de atlattık). Sir, kısa bir süre sonra burada olacağınıza inandığımdan (ki bunu çok arzuluyorum) sizinle yapacağımız konuşmayı hem seyahatim hem de diğer konular hakkında, siz gelene kadar erteleyeceğim. Sir John Lucke, bu ayın yedinci günü buradan İngiltere'ye doğru yola çıktı ve İsveç üzerinden gelmeyi planlıyor. Ben de onun aracılığıyla saygıdeğer Kumpanya'ya bir mektup gönderdim ve İngiltere'ye gitmek için bir sonraki gemiye yetişmek üzere Holmogori'ya geçmeyi planladığımı yazdım. Hizmetime burada gerek kalmayacağını çünkü gördüğüm kadarıyla saygıdeğer kişilerin burada yapması lazım gelen şeylerden daha büyük işlerde sizin onlara hizmet edebilecek bir adam olduğunuzu beyan ediyorum. Kumpanya meselelerine gelince, Christopher Hudson'ın mektuplarına başvurmanızı tavsiye ederim zira ben daha yeni geldim. Burada yapılacak pek bir şey olmadığından, işlerinizde size yardımcı olması için Richard Johnson'ı görevlendiriyorum. Bu nedenle, size fahişem (wench) **Aru Sultan** için en kalbî şükranlarımı sunuyor ve sizi, kalbinizin arzusuyla size sağlık gönderen Tanrı'nın vasiliğine emanet ediyorum. Emrinize amadeyim, Anthony Jenkinson²⁵.

²⁵ Mektup eski İngilizce ile yazılmıştır. Orijinali şöyledir: Worshipful Sir, after my heartie commendations premised with most desire to God of your welfare and prosperous successe in all your affaires. It may please you to bee aduertised that the fourth of this present I arriued with Richard Iohnson and Robert Iohnson all in health thanks bee to God. We haue beene as farre as Boghar, and had proceeded further on our voyage toward the lande of Cathay, had it not bene for the incessant and continuall warres which are in all these brutall and wilde countreys, that is at this present impossible to passe, neither went there any carauan of people from Boghar that way these three yeeres. And although our iourney hath bene so miserable, dangerous and chargeable with losses, charges and expenses, as my penne is not able to expresse the same: yet shall wee bee able to satisfie the worshipfull companies mindes, as touching the discouerie of the Caspian Sea, with the trade of merchandize to bee had in such landes and countreyes as bee thereabout adiacent, and haue brought of the wares and commodities of those countries able to answere the principall with profite: wishing that there were vtterance for as great a quantitie kersies and other wares as there is profite to bee had in the sales of a small quantitie (all such euill fortunes being escaped as to vs haue chaunced this present voyage) for then it would be a trade worthie to bee followed. Sir, for that I trust you will be here shortly (which I much desire) I will deferre the discourse with you at large vntill your comming, as well touching my trauel, as of other things. Sir John Lucke departed from hence toward England the seuenth of this present, and intendeth to

pasſe by the way of Sweden, by whom I ſent a letter to the worſhipfull Companie, and haue written that I intend to come downe vnto Colmogro to be readie there at the next ſhipping to imbarke myſelfe for England, declaring that my ſeruiſe ſhall not be needfull here, for that you are a man able to ſerue their worſhips in greater affaires than they haue heere to doe, ſo farre as I perceiue. As touching the Companies affaires here, I referre you to Chriſtopher Hudſons letters, for that I am but newly arriued. Having here but little buſineſſe to doe, I ſend you Richard Iohnſon to helpe you there in your affaires. Thus giuing you moſt heartie thanks for my wench Aura Soltana, I commend you to the tuition of God, who ſend you health with hearts deſire. Your aſſured to command, Antonie Jenkinſon. Bkz. Richard Hakluyt, *The Principal Navigations, Voyages, Traffiques and Discoveries of the English Nation*, Vol. 1 (Londra: George Biſhop, Ralph Newberie and Robert Barker, 1599), 305.